

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.02.032>
УДК 021:321.7(430)

Галина Безпала,

<https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

наукова співробітниця,

відділ міжнародної інформації та зарубіжних зв'язків,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: bezpala@nbuv.gov.ua

Бібліотеки і демократія: кейс бібліотек Німеччини

Мета статті – дослідити діяльність бібліотек Федеративної Республіки Німеччини та їх роль у контексті формування та розвитку демократичного суспільства, проаналізувати, як вони беруть на себе цю місію та реалізують через свої послуги. **Методи дослідження** ґрунтуються на системному та структурному підходах, включаючи міждисциплінарний підхід. **Наукова новизна** полягає у висвітленні того, як бібліотечна справа в Німеччині стає не лише складовою економічного розвитку країни, але й гармонійно вписується у політичний, технологічний, безпековий та комунікаційний контексти суспільства. Розкрито розуміння ролі бібліотек як «третіх місць» – просторів міської культури і освіти, які відіграють ключову роль у формуванні та підтримці демократичних процесів. **Висновки.** Сьогодні бібліотечна справа є складовою економічного розвитку Німеччини, а самі бібліотеки, як інституції, гармонійно вписані у політичний, технологічний, безпековий, комунікаційний контекст суспільства. Визначено, що бібліотеки є місцями демократії та спілкування для всіх громадян і відіграють роль потужного партнера громадянського суспільства. Проведений аналіз діяльності публічних і академічних бібліотек ФРН дає змогу констатувати, що вони виступають не просто як інформаційні центри, а як важливі елементи структури громадянського суспільства, забезпечуючи свободу інформації та вираження поглядів. Публічні та академічні бібліотеки в Німеччині та за її межами гарантують свободу інформації та свободу вираження поглядів через свої послуги з передачі інформації, навчок, знань і портфоліо заходів, що виходять за рамки надання інформації та медіа: бібліотеки в центрі суспільства, провайдери громадянської освіти, так звані треті місця – простори міської культури.

К л ю ч о в і с л о в а: Німецька бібліотечна асоціація (dbv), демократія, інформаційна свобода, суспільство, бібліотечна політика, бібліотечне законодавство, професійне розуміння.

Актуальність теми дослідження. Бібліотеки як місце зустрічей і навчання для зміцнення демократії в цілому все ще надто мало згадуються в публічних дебатах, а також серед політичних представників, хоча зміни відбуваються уже протягом багатьох років. У цьому плані важливо знову і знову вказувати через різні канали: чому сьогодні бібліотеки є невід'ємною частиною живої демократії та сильного громадянського суспільства. Пріоритетним завданням бібліотек є забезпечення вільного доступу до інформації для всіх верств населення, а також сприяння розвитку інноваційних бібліотечних послуг для науки та суспільства, які відіграють значну роль у соціальних трансформаціях. Актуальність дослідження взаємозв'язку між бібліотеками та демократією

проявляється в їх здатності сприяти демократизації доступу до інформації та залученню громадян до культурного та освітнього життя, що може стати основою для формування політик, які підсилять роль бібліотек як основних інституцій у підтримці інформованості та громадянської участі. Особливу увагу це питання знаходить у країнах Європи, зокрема в Німеччині, де є предметом активних обговорень серед тамтешніх науковців та бібліотечних фахівців. З огляду на це досвід та напрацювання Німеччини може бути корисними для бібліотек України, особливо в контексті євроінтеграційних процесів та посилення міжнародної комунікації.

Аналіз досліджень та публікацій. На ролі бібліотек у формуванні демократичного суспільства в Німеччині фокусуються дослідження багатьох європейських науковців та бібліотечних фахівців, у тому числі й українських. Про *«Бібліотеки як місця живої демократії»* заявляла Німецька бібліотечна асоціація (dbv) у своїх позиційних документах (деклараціях про місію) від травня 2019 р. [5], від квітня 2022 р. [3] та декларує в розширеному варіанті цього документа від вересня 2023 р. [6]. Тема *«Бібліотеки як місця живої демократії досліджена у праці «Бібліотеки – демократія – громадянське суспільство: бібліотеки як місця живої демократії/більше підтримки від політики» (Bibliotheken – Demokratie – Zivilgesellschaft: Bibliotheken als Orte gelebter Demokratie / Mehr Unterstützung von Politik gefordert)* Марії Фентц (Maria Fentz), консультантки з комунікацій та цифрових медіа у Федеральному офісі Німецької бібліотечної асоціації, координаторки проекту бібліотечного порталу, викладачки Інституту бібліотекознавства та інформаційних наук у Берлінському університеті імені Гумбольдта, та Анни Веллінгергоф (Anna Wellingerhof), консультантки з політичних комунікацій у Федеральному офісі Німецької бібліотечної асоціації, опублікована у спеціалізованому журналі для бібліотечно-інформаційної галузі [9].

Про місію бібліотек та їх сприяння демократії, громадянській освіті в бібліотеках, включаючи заходи, йдеться у першому виданні спільної праці *«Демократія і політика в німецьких публічних і наукових бібліотеках» (Demokratie und Politik in Öffentlichen und Wissenschaftlichen Bibliotheken)*, упорядниками якої стали Андреас Дегквіц (Andreas Degkwitz, бібліотека Університету Гумбольдта, Берлін, та Барбара Шлейхаген (Barbara Scheichagen, Німецька бібліотечна асоціація, Берлін), що вийшло в листопаді 2023 р. у серії *«Bibliotheks- und Informationspraxis»* (Бібліотечна та інформаційна практика) у видавництві De Gruyter. У роботі зазначається, що дослідження стосується публічних і академічних бібліотек і пояснює їх широкий спектр завдань і послуг, що виходять далеко за рамки надання інформації та медіа [7].

Варто згадати й про те, що у 2023 р. на День Конституції ФРН (18 травня) бібліотекарі міста Карлсруе виступили із презентацією бібліотечних послуг у контексті їх ролі в демократичному суспільстві. У заході брали участь мер міста доктор Франк Ментруп (Dr. Frank Mentrup), Андреа Кріг (Andrea Krieg), міська публічна бібліотека (Stadtbibliothek), доктор Міхаель Менніх (Dr. Michael Mennich), університетська бібліотека Карлсруе (KIT-Bibliothek), Александер

Евальд (Alexander Ewald), бібліотека Педагогічного університету (PH-Bibliothek), Юлія фон Гіллер (Julia von Hiller), директор Державної бібліотеки м. Баден. [4]. З темою «Бібліотеки і демократія в Німеччині» пов'язані дослідження Ганса Крістофа Гобома (Hans-Christoph Nobohm), професора бібліотечних та інформаційних наук Потсдамського університету прикладних наук (у минулому). Дослідження зосереджені на результатах європейського проекту про роль публічних бібліотек у розвитку демократії та загального блага [10]. Дослідження докторки Меліке Петерсон (Dr. Melike Peterson) Інституту географії Бременського університету, присвячене пошукам відповідей на питання, чому сьогодні бібліотеки залишаються важливими та яку роль відіграють у сучасному місті та громаді [2].

Мета статті – дослідити діяльність бібліотек Німеччини та їх роль у контексті формування та розвитку демократичного суспільства, проаналізувати, яким чином бібліотеки беруть на себе цю місію та реалізують у своїх послугах.

Виклад основного матеріалу. Питання як про доцільність існування бібліотеки, так і про те, що це за інституція постає знову і знову. Залежно від соціальних аспектів даються різні відповіді: «освіта народу», «прокат медіа», «інформаційний заклад», «гарантія свободи вираження поглядів та інформації», «навчальний центр та навчальний заклад», «кост-центр із високою окупністю інвестицій», «аналогове місце в цифровій дематеріалізації». Останнім часом все частіше звучить: «комунікативне місце для формування демократичної думки» [10, с. 8]. Головним у відповідях є те, що це завжди нормативні твердження, вони фактично включені до декларацій про місію бібліотек, стратегічних документів і документів, зокрема законів, що регулюють діяльність бібліотечних закладів. Переважаюча думка, що бібліотеки є «третім місцем» у парадигмі поза межами внутрішньої приватної сфери та зовнішньої робочої сфери, про яке вперше зазначав Рей Ольденбург¹, є показником поточного «стану» суспільства [10, с. 8].

Інколи бракує емпіричної насиченості, яка б дозволила надати аргументи, підкріплені фактами та поточною практикою. Також часто не вистачає теоретичного обґрунтування з таких дисциплін, як політологія, економіка, соціологія, антропологія тощо, що могло б забезпечити обґрунтований аналіз і висловити аргументовану думку, чому інституція бібліотеки є необхідною і для суспільства загалом, і для кожного його члена зокрема. Інколи здається, що бібліотеки існували незмінно у всі часи та в усіх формах суспільства. Підтвердженням цьому є думка Майкла Гормана² про те, що бібліотека, чи то публічна, чи академічна, не втратила свого значення, незважаючи на численні,

¹ Рей Ольденбург (7 квітня 1932 р. – 21 листопада 2022 р.) – американський урбаністичний соціолог, відомий своїми роботами про важливість неформальних громадських місць зібрання для функціонування громадянського суспільства, демократії та громадянської активності. Він увів термін «третє місце» і став автором *The Great Good Place*, яка вийшла у 2001 році під назвою «Celebrating The Third Place, subtitled: Inspiring Stories About The Great Good Places at the Heart of Our Communities».

² Майкл Горман (Michael Gorman) – один із провідних представників Американської бібліотечної асоціації (ALA) (2005–2006), автор знаменитого маніфесту «Our Enduring Values Revisited. Librarianship in an Ever-Changing World» (2015).

переважно технічні, потрясіння та інновації нового часу (від Google до смартфонів і соціальних мереж). Бібліотеки продовжують демонструвати свої «незмінні цінності», особливо важливі у критичні часи, коли їх роль у підтримці демократії стає ключовою [10, с. 9].

Теоретична дискусія про політичну роль бібліотек посилилася після виходу «Atlas of New Librarianship» (2011) Девіда Ланкеса³, у якому автор описує нову бібліотечну справу, засновану не на книгах і артефактах, а на знаннях і навчанні, пропонує нову місію для бібліотекарів: покращувати суспільство шляхом сприяння створенню знань у їхніх громадах [10, с.11]. Доктор Алекс Бірн⁴ визначає чіткий зв'язок у світі між демократичною зрілістю країни і наявністю та використанням бібліотек. На основі «індексу демократії» групи Economist Intelligence Unit (EIU) та бібліотечної мапи світу IFLA, він навіть постулює «симбіотичні стосунки» між бібліотеками та демократією. Коефіцієнт кореляції особливо високий для такого фактора, як громадянська активність (політична участь користувачів), і менший для факту наявності бібліотечної інфраструктури [10, с. 11].

Для визначення ролі публічних бібліотек у розвитку демократії та загального блага було впроваджено європейський проєкт ALMPUB, ініціатором і фінансистом якого (на суму 150 млн норвезьких крон) виступила Норвезька дослідницька рада в рамках лінії KULMEDIA. Керував проєктом Рагнар Аудунсон (Ragnar Audunson) з Метрополітанського університету в Осло (Oslo Metropolitan University) (OsloMet), який вже традиційно більше двох десятиліть зосереджується на подібних програмах. У двох репрезентативних опитуваннях взяло участь населення шести європейських країн (Норвегії, Данії, Швеції, Угорщини, Німеччини та Швейцарії), аналогічне опитування було проведено і в професійній бібліотечній сфері цих країн. Завдання полягало в тому, щоб порівняти, яке значення мають бібліотеки для демократичного та цифрового суспільства та чи насправді вони виконують нову роль у своїх поточних пропозиціях. Деякі країни уже деякий час вимагають від бібліотек, щоб їх бібліотечні регламенти сприяли розвитку демократії в країні. Серед населення та у професійній практиці Німеччини до недавнього часу було порівняно мало розуміння цього. Більшість опитаних бібліотекарів у Німеччині вбачали важливу роль бібліотек у просуванні демократії шляхом надання інформації і знань, але коли мова йшла про конкретні пропозиції для формування думок, наприклад, активні або орієнтовані на діалог форми заходів – схвалення знижувалося, на відміну, наприклад, від Норвегії. Для опитування населення було розроблено англomовну головну анкету, яку потім переклали на національні мови країн-учасниць проєкту. Анкета складалася з близько 30 питань, деякі з них були розроблені на основі шкал The European Social Survey (ESS)⁵ і протестовані

³ Девід Ланкес – професор бібліотечної справи Техаського університету, Остінської школи інформації.

⁴ Алекс Бірн (Alex Byrne) – д-р Алекс Бірн, австралійський бібліотекар, дослідник і письменник.

⁵ The European Social Survey (ESS) – загальноєвропейська дослідницька інфраструктура, яка надає дані у вільному доступі для науковців, політиків, громадянського суспільства та широкої громадськості.

в різних середовищах. У Німеччині влітку 2018 р. (для бібліотек) та навесні 2019 р. (для архівів та музеїв) було проведено три професійні опитування. Доступ до анкет відбувався через професійні списки, розсилки (наприклад, InetBib) або за допомогою «метод сніжної кулі» (саморестрації). Опитування бібліотечних фахівців у Німеччині проводилося Limesurvey Professional⁶ при Потсдамському університеті прикладних наук [10, с. 13].

Порівняльний аналіз відвідування бібліотеки. На запитання «Як часто ви фізично відвідували публічну бібліотеку, музей чи архів за останній рік?» було отримано відповіді стосовно бібліотек: для Німеччини (та Швейцарії) опитування показало досить високий рівень використання (близько 50%) порівняно з репрезентативним опитуванням, проведеним на замовлення dbv та Stiftung Lesen⁷ у 2012 році («Причини не користування бібліотеками в Німеччині») [10, с. 14].

Соціальна значимість бібліотек, архівів, музеїв. Для визначення загального соціального статусу цих закладів було поставлено питання: якою мірою вони можуть сприяти просуванню таких соціальних цінностей: навчання впродовж життя; знання/інтерес до соціального середовища; солідарність і дух спільноти; доступ до інформації і знань; доступ до культурної спадщини; демократія; знання про інші культури; знання й інтерес до історії; зручна для життя спільнота в місті та громаді. Щодо бібліотек результати опитування у країнах-учасниках виявилися схожими. Проте завдання сприяти «солідарності та духу спільноти» розглядалося як найменш пріоритетне. За шкалою від 0 до 10 результати опитувань учасників варіювалися в середньому від 7 до 7,5. На тему «демократія» лідирували респонденти з Норвегії та Німеччини, які отримали відповідно 7,56 і 7,53 бали. Пропагуючи «соціальну цінність» та створення «зручних для життя спільнот у містах і громадах», Німеччина зайняла перше місце з найвищим показником 8,34. Цікавим є той факт, що в іншому пункті респонденти Німеччини відводили бібліотекам найменшу роль (у європейському порівнянні) щодо просування «знань та інтересу до історії». Усі респонденти залишають бібліотекам «сприяння навчанню впродовж життя», «отримання знань» і «доступ до культури», хоча саме ці більш традиційні ролі, переважають, особливо в Німеччині (тобто зазвичай мають вищі значення, ніж, наприклад, у скандинавських країнах) [10, с. 15].

Функції публічних бібліотек у суспільстві. Учасникам опитування було поставлене конкретне запитання про роль публічних бібліотек, які виконують багато функцій у суспільстві та пропонують різноманітні бібліотечні послуги з різних причин. Учасникам було запропоновано оцінити кожен з наведених причин для надання бібліотечних послуг у своїй громаді або районі за важливістю за шкалою від 0 до 10 [10, с. 16]. Результати опитування серед

⁶ Limesurvey Professional – онлайн-інструмент для створення простих і швидких, анонімних онлайн-опитувань.

⁷ Stiftung Lesen – некомерційна організація, що базується в Майнці під патронатом Йоахіма Гаука. Stiftung Lesen виступає як зацікавлена сторона у просуванні читання на національному та міжнародному рівнях.

німецьких бібліотекарів вказують на високу оцінку ролі бібліотеки: бібліотека забезпечує людей інформацією, необхідною для повсякденного життя – 8,55; бібліотека сприяє розвитку демократії, надаючи громадянам доступ до знань та інформації, що дозволяє їм брати активну участь у вирішенні проблем своєї громади/району чи міста – 8,56; бібліотека сприяє розвитку демократії, тому що це місце формування громадської думки – 8,26; бібліотека виконує важливу соціальну функцію як місце зустрічі в громаді/районі – 9,01; бібліотека є місцем, яке водночас є і неформальним, і сприяє формальному навчанню – 8,94; бібліотека сприяє рівності, оскільки надає кожній людині доступ до знань, літератури та культури – 9,09; бібліотека сприяє рівності, усуваючи розрив цифрової грамотності, тобто долає перепони до інформаційно-комунікаційних технологій різних груп населення – 8,42; бібліотека сприяє творчості та інноваціям, заохочуючи своїх користувачів створювати креативні простори, так звані *makerspaces*, для індивідуальної чи спільної роботи – 6,24; бібліотека на високому рівні популяризує сучасну літературу та культуру – 6,33; бібліотека популяризує літературно-культурну спадщину – 7,05; бібліотека дає змогу своїм користувачам відкривати для себе нове і змістовно проводити вільний час, пропонуючи розваги та актуальні матеріали для читання – 8,94; бібліотека сприяє інтеграції та соціальній згуртованості, оскільки є місцем зустрічі людей різного етнічного та культурного походження – 8,41 [10, с. 17]. Особливо в цих, так би мовити, традиційних аспектах показники сприйняття бібліотек населенням у Німеччині вищі за середні в порівнянні з іншими країнами. «Культурній спадщині», «змістовному дозвіллю», «знанням» та «повсякденній інформації» у німецьких бібліотеках надаються порівняно високі переваги. «Демократичне формування громадської думки» і «бібліотека як місце зустрічей» також отримали позитивні оцінки в Німеччині відповідно до дослідницької гіпотези проекту [10, с. 18]. Однак аспекти, в яких згадуються креативність, інновація, активний внесок, а також неформальне навчання мають нижчі значення. Імідж бібліотеки як творчого місця ще був не закріпився у Німеччині за опитуванням 2017 року. Роль бібліотеки щодо соціальної інтеграції як «місця зустрічі для людей різного етнічного та культурного походження» також все ще оцінювалося низько. Незважаючи на численні законодавчі скерування, функція «бібліотека сприяє розвитку демократії, тому що це місце для формування громадської думки» все ще є відносно нерозвиненою в усіх досліджуваних країнах. Аспект свободи вираження поглядів та рівного доступу до знань та інформації отримав більше відсотків. Щодо Німеччини слід зазначити, що тут зростає чутливість до цих нових ролей бібліотеки в порівнянні зі скандинавськими країнами, хоча останні, як виглядає в опитуванні, є піонерами, навіть якщо традиційні атрибути все ще переважають [10, с. 19].

Чи сприяє публічна бібліотека просуванню демократії? Для оцінки можливостей того, як постульована демократична роль бібліотек може бути просунута, під час репрезентативних опитувань у всіх країнах-учасницях ставилося питання: публічні бібліотеки мають бути установами, які сприяють вільному формуванню

думок і, таким чином, демократії, однак бібліотека може виконувати цю функцію різними способами, і далі на вибір респондентам були перераховані варіанти, і чому місцевим бібліотекам віддається перевага? Результати опитування продемонстрували, що інформаційна функція бібліотек продовжує домінувати в усіх країнах, особливо в Німеччині. Позиції «обґрунтовані рішення» і «права та обов'язки», які отримали високі оцінки, безумовно, стали специфічними переможцями в анкеті. Населенню усіх країн все ще важко сприймати бібліотеки як арену для публічного дискурсу, хоча в Німеччині вони вже сприймаються як майданчики для публічних заходів та місцевих дискусій і асоціюються з просуванням демократії. Професійна сфера дотримується такої ж оцінки, але також приділяє велику увагу культурним засобам. Цифрові медіа розглядаються як інструмент, що сприяє розвитку демократії. Проте пропонування власних цифрових платформ для обговорення муніципальних проблем на практиці зазвичай відкидалося [10, с. 19].

Ролі та компетенції бібліотекарів. В опитуванні було запитання, чи бачать працівники бібліотек свою роль у сприянні розвитку демократії, чи займаються вони цим? Також задавалися питання щодо компетенцій: «Різні ролі, потребують різних навичок/ компетенцій: чи достатньо у вашій бібліотеці навичок для реалізації ролі, необхідної для виконання функції бібліотеки в громаді?» За результатами опитування можна зробити висновки: за класичними описами професій, такими як «посередник інформації, знань і літератури», йдуть ролі «просвітянина і освітянина», «гаранта свободи слова», далі ролі «аніматора, викладача та менеджера заходів». У цих сферах прогалин компетентності у бібліотек немає. Це означає, що бібліотекарі, крім своєї традиційної ролі посередників отримання інформації та знань, фактично виступають гарантами свободи вираження думок [10, с. 21].

Дедалі чіткішим стає нормативне визначення ролі бібліотек у законах про бібліотеки, в яких спостерігається соціальна кон'юнктура та культурний контекст. Все частіше йде мова про соціальну інтеграцію і, отже, демократичну участь. Бібліотеки сприяють базовому інформаційному забезпеченню всіх громадян своїми незаангажованими та перевіреними на якість медіа та інформаційними пропозиціями і таким чином роблять незамінний внесок у формування думок, у демократичну спільноту та у формування політичної волі. Крім того, як публічні та доступні місця, де відбуваються дискусії та події, вони роблять важливий внесок у живу демократію у всьому різноманітті її проявів. Німецька бібліотечна асоціація (dbv) чітко декларує: «...Зростання антидемократичних і антисвободних настроїв .... зростаюче заперечення європейської ідеї вимагають чіткої відданості цінностям нашого Основного Закону та активної відданості їх зміцненню в суспільстві» (*переклад Г. Б.*) [3]. Для досягнення цієї мети важливими є спільні зусилля в поширенні культурного надбання і в політичній освіті. У співпраці з іншими освітніми, культурними та науковими інституціями бібліотеки сприяють формуванню думок через доступ до інформації. Бібліотеки – це місця живої демократії: свобода слова та інформації згідно зі ст. 5 Основного закону

Федеративної Республіки Німеччини є конституційною основою діяльності бібліотек. Сприяючи базовому інформаційному забезпеченню всіх громадян за допомогою широкого спектру медіа та інформації, бібліотеки беруть на себе центральну демократичну та соціально-політичну функцію. Вони пропонують політично, ідеологічно та релігійно збалансоване портфоліо, доповнене широким спектром програм та заходів, які сприяють формуванню думок. Надаючи вільний доступ до загальних джерел інформації, бібліотеки роблять незамінний внесок у демократичне співтовариство та формування політичної волі. Бібліотеки є гарантами свободи інформації [3]. Щоб протистояти зростаючій соціальній невизначеності та поширенню дезінформації, Німецька бібліотечна асоціація прагне посилити доступ до освіти, засобів масової інформації та культури, забезпечуючи таким чином участь усіх громадян у житті суспільства, культурному та цифровому розвитку. Ключове значення має докладання зусиль для інтеграції всіх громадян, які живуть у Німеччині, для загальної соціальної єдності [3].

Демократичні країни потребують відповідальних громадян: у своїй функції позашкільних освітніх закладів бібліотеки сприяють читанню як центральній основі всіх освітніх процесів. Вони навчають медіа та інформаційним навичкам і цим дають можливість своїм читачам збалансовано класифікувати новини, події та поточні суспільні дебати, оцінювати джерела та розпізнавати неправдиву інформацію. У цьому відношенні бібліотеки є сильними партнерами громадянського суспільства. Як громадські місця для спілкування та демократичного дискурсу бібліотеки роблять важливий соціальний внесок в інтеграцію всіх соціальних груп, що необхідно використовувати та сприяти їх просуванню у цьому напрямку. Бібліотеки є плюралістичними щодо своїх колекцій і тому відображають широкий спектр суспільних думок. Німецька бібліотечна асоціація є особливо віддана темі зміцнення невеликих бібліотек у сільській місцевості, розглядаючи їх як місця демократії і спілкування. Виконуючи функції позашкільних навчальних закладів, бібліотеки сприяють як читанню, що є основою всіх освітніх процесів, так і цифровій грамотності. Все більше і більше людей відчувають себе покинутими в цифровому світі. Бібліотеки забезпечують підтримку безкоштовними або за символічну плату пропозиціями і таким чином роблять важливий внесок у подолання цифрової неграмотності. Академічні бібліотеки підтримують дослідження та викладання і цим сприяють розвитку знань, що ґрунтуються на фактах і надійних висновках, – як основи для формування думки та (політичних) дій.

Відповідно до дослідження 2018 р., проведеного Радою з питань культурної освіти та Німецькою бібліотечною асоціацією, бібліотеки є найбільш відвідуваними культурними та освітніми установами в Німеччині, з приблизно 120 млн відвідувань на рік. Бібліотеки відіграють важливу роль у розвитку громадянського суспільства. Залучення громадянського суспільства до конкретної справи зазвичай спочатку відбувається на місцевому рівні. Бібліотеки вважаються сильними місцями живої демократії, якщо громадяни дізнаються та розширяють своє право на свободу вираження поглядів, формування політичних переконань

та участь у політичному житті тут (у бібліотеках) – через політосвітні заходи або беручи участь в ініціативах разом з іншими. Отже, місця бібліотек – не лише сприяти розвитку демократії, вони самі є місцями, де практикується демократія і демократична культура [3].

На початку 2023 р. стартував спільний проєкт Федерального агентства з питань громадянської освіти (bpb=Bundeszentrale für politische Bildung) та Німецької бібліотечної асоціації з бібліотеками у сільській місцевості під назвою «Land. schafft. Demokratie». У рамках проєкту було обрано десять пілотних бібліотек у сільській місцевості Німеччини, які прагнули зміцнити демократію, діалог і культурну різноманітність у своїх регіонах: читання з авторами, дискусії з місцевими акторами, семінари для працівників бібліотек і підтримку бібліотек у формуванні мережі. Фолькер Хеллер (Volker Heller), федеральний голова Німецької бібліотечної асоціації наголошував, що місця для зустрічей все частіше зникають, особливо в сільській місцевості, через фінансові труднощі муніципалітетів або через демографічні зміни. Часто бібліотеки є останніми публічними і вільними від споживання зонами, де люди можуть обмінюватися думками, отримувати інформацію або дискутувати. Ці місця потрібно захищати та робити ще більш помітними [12]. Томас Крюгер (Thomas Krüger), президент Федерального агентства з питань громадянської освіти, акцентує увагу на ролі сільських бібліотек у зміцненні згуртованості суспільства. Вони є важливими для місцевої спільноти, оскільки можуть сприяти новим імпульсам і пропозиціям політичної освіти [12]. Для участі у проєкті з майже 80 бібліотек було обрано 10. Планується, що протягом 2024 року будуть підтримані ще 15 сільських бібліотек по всій Німеччині з метою створення простору для демократії та діалогу. Після завершення відбору, бібліотеки вже влітку розпочнуть працювати над розробленням заходів для сприяння демократії у своїх регіонах. Бібліотеки мають обрати до п'яти заходів із запропонованого переліку, зокрема, з таких: майстер-класи для різних цільових груп, технічні і контентні угоди, «куточок для читання» з дисплеєм і актуальними публікаціями; підтримка в побудові мережі (наприклад, з місцевими політиками, спортивними клубами, школами тощо), безкоштовна участь у цифрових тренінгах із фокусом на просування демократії для працівників бібліотек [13]. На думку професора, доктора медіа-менеджменту та медіа-освіти Технічного університету в м. Кельн, члена федеральної ради профспілки бібліотек, директора публічної бібліотеки м. Ганновера Томаса Бекера (Prof. Dr. Thomas Becker), надійна демократія потребує інституцій, які підтримують культуру дебатів і займають певну позицію. Бібліотеки покликані активно сприймати себе як інституції політичної освіти, повинні свідомо пропонувати Safe Space (безпечний простір), де кожен може почуватися безпечно та бажано [8].

Тема «Бібліотеки і демократія» доволі часто обговорюється на бібліотечних майданчиках Німеччини. Під час Федерального конгресу з питань бібліотечної політики (26 березня 2021 р.) відбулася подіумна дискусія «Бібліотеки і демократія. Чи існує культура громадянських дебатів?». Особливу увагу привернула ключова

доповідь Томаса Крюгера, в якій розглядалося питання «Чи існує культура громадянських дебатів?», у якій бібліотека розглядається як (політична) «арена дебатів» [11]. Тривають дискусії про те, як боротися з «маргінальною літературою» в публічних бібліотеках. Ця тема була піднята на цифровій конференції бібліотечних профспілок – ВІВ-20 (травень 2020). Професор, доктор Технічного університету м. Кельн Герман Рьош (Prof. Dr. Hermann Rösch) пояснив, чому так важливо правильно поводитися з «маргінальною літературою». Він посилався на чинну бібліотечну професійну етику – як на міжнародну Всесвітню бібліотечну асоціацію IFLA, так і на національну німецьку бібліотечну організацію Бібліотека і Інформація Німеччини (Bibliothek & Information Deutschland = BID). Свобода вираження поглядів та інформації там завжди є пріоритетом, оскільки гарантуючи ці принципи, бібліотеки виконують свою демократичну місію та забезпечують населення базовою інформацією [14]. За словами Г. Рьоша, «...фонди повинні бути максимально нейтральними та збалансованими, щоб відповідальні громадяни могли отримати в бібліотеці якісну та достатню інформацію. Людям не потрібне міністерство правди, щоб дати їм можливість вибору». Саме це ідеологічно нейтральне та вільне від зовнішнього впливу надання медіа та інформації є цінною унікальною перевагою бібліотек (переклад – Г. Б.) [14].

Тема демократії в бібліотеках є актуальною і для України. У 2023 р. ВГО «Українська бібліотечна асоціація» на засадах партнерства долучилася до майстер-класів шведської гри з основ демократії – Electionville, яка більше 2 років проводиться у різних країнах світу і допомагає громадянам досягнути основи демократії та самоврядування. Гру було розроблено шведським контент-бюро Fabel на замовлення Шведської асоціації місцевих органів влади, запатентовано і запроваджено у кількох країнах Європи, зокрема і в Україні. Гра буде цікавою молодим людям, які вперше ставатимуть виборцями, а також активним громадянам, ветеранам, внутрішньо переміщеним особам, які шукають своє місце у громаді і хотіли б спробувати себе у політиці чи громадській роботі. Українські бібліотекарі, пройшовши тренінги у березні-квітні 2024 р. (це термін реалізації проекту в Україні), можуть отримати ігрові комплекти і в подальшому, ставши провідниками освітньо-ігрових процесів, працювати на посилення позицій демократії в Україні [1].

Висновки. Бібліотеки в Німеччині відіграють важливу роль у сприянні демократії та розвитку громадянського суспільства. Німецька бібліотечна асоціація активно підтримує цю ідею, закликаючи до зміцнення цінностей демократії через доступ до інформації та освіти. Результати опитувань бібліотекарів свідчать про високу оцінку їхньої ролі у підтримці демократії та наданні доступу до інформації. Ініціативи, спрямовані на підтримку сільських бібліотек для створення простору для діалогу та демократії, підкреслюють важливість цих установ у всіх регіонах країни. Обговорення на цю тему під час різноманітних бібліотечних заходів свідчить про актуальність та значущість питання «Бібліотеки і демократія» для німецької бібліотечної спільноти.

Список бібліографічних посилань

1. Лагута Л. В. Основи демократії та самоврядування. *Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=8993>
2. Лагута Л. В. Справедливіше місто через бібліотеки: про важливість третіх місць для міської культури на прикладі німецьких бібліотек. *Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=5260>
3. Bibliotheken als Orte gelebter Demokratie. Stellungnahme des Deutschen Bibliotheksverbandes e.V. (dbv) zum Demokratieförderungsgesetz. URL: https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2022-04/2022_03_dbv_Stellungnahme_Demokratie%C3%B6rderungsgesetz_final.pdf
4. Bibliotheken sind Orte gelebter Demokratie. URL: <https://www.blb-karlsruhe.de/bibliotheken-sind-orte-gelebter-demokratie>
5. Bibliotheken und Demokratie. Stellungnahme des Deutschen Bibliotheksverbandes e.V. (dbv). URL: https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2020-12/Flyer_Bibliotheken_und_Demokratie.pdf
6. Bibliotheken und Demokratie. URL: https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2023-09/Bibliotheken%20und%20Demokratie_DINLANG_04.pdf
7. Demokratie und Politik in Öffentlichen und Wissenschaftlichen Bibliotheken: Politikfelder deutscher Bibliotheken. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783111053240/html?lang=de>
8. Ein sicherer Ort für alle. URL: https://www.th-koeln.de/hochschule/ein-sicherer-ort-fuer-alle_82120.php
9. Fentz Maria, Wellingerhof Anne. Bibliotheken – Demokratie – Zivilgesellschaft: Bibliotheken als Orte gelebter Demokratie / Mehr Unterstützung von Politik gefordert. URL: https://www.b-u-b.de/fileadmin/archiv/imports/pdf_files/2019/bub_2019_11_646_649.pdf
10. Hobohm Hans-Christoph. Bibliotheken und Demokratie in Deutschland: Ergebnisse eines europäischen Projektes zur Rolle öffentlicher Bibliotheken für Demokratie und Gemeinwohl. URL: <https://www.o-bib.de/bib/article/view/5534/7943>
11. Land. schafft. Demokratie – Vielfalt und Dialog in der Bibliothek. URL: <https://www.bpb.de/die-bpb/presse/pressemitteilungen/517028/land-schafft-demokratie-vielfalt-und-dialog-in-der-bibliothek/>
12. Land. schafft. Demokratie. Vielfalt und Dialog in der Bibliothek – Ausschreibung 2024. URL: <https://www.bibliotheksverband.de/landschaftdemokratie>
13. Schleh Bernd. Vomschwierigen Umgang mit "LiteraturandenRändern". URL: <https://www.b-u-b.de/umgang-mit-literatur-an-den-raendern/>

References

1. Lahuta, L. V. (2024). Osnovy demokratiі ta samovriaduvannia [Basics of democracy and self-government]. *Blog of the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*. Retrieved from <https://oth.nlu.org.ua/?p=8993> [In Ukrainian].
2. Lahuta, L. V. (2021). Spravedlyvishe misto cherez biblioteky: pro vazhlyvist tretikh mist dlia miskoi kultury na prykladi nimetskykh bibliotek [A fairer city through libraries: on the importance of third places for urban culture on the example of German libraries]. *Blog of the Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine*. Retrieved from <https://oth.nlu.org.ua/?p=5260> [In Ukrainian].
3. Bibliotheken als Orte gelebter Demokratie. Stellungnahme des Deutschen Bibliotheksverbandes e.V. (dbv) zum Demokratieförderungsgesetz. Retrieved from https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2022-04/2022_03_dbv_Stellungnahme_Demokratie%C3%B6rderungsgesetz_final.pdf [In German].
4. Bibliotheken sind Orte gelebter Demokratie. Retrieved from <https://www.blb-karlsruhe.de/bibliotheken-sind-orte-gelebter-demokratie> [In German].
5. Bibliotheken und Demokratie. Stellungnahme des Deutschen Bibliotheksverbandes e.V. (dbv). Retrieved from https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2020-12/Flyer_Bibliotheken_und_Demokratie.pdf [In German].
6. Bibliotheken und Demokratie. Retrieved from https://www.bibliotheksverband.de/sites/default/files/2023-09/Bibliotheken%20und%20Demokratie_DINLANG_04.pdf [In German].

7. Demokratie und Politik in Öffentlichen und Wissenschaftlichen Bibliotheken: Politikfelder deutscher Bibliotheken. Retrieved from <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783111053240/html?lang=de> [In German].

8. Ein sicherer Ort für alle. Retrieved from https://www.th-koeln.de/hochschule/ein-sicherer-ort-fuer-alle_82120.php [In German].

9. Fentz, Maria, & Wellingerhof, Anne. Bibliotheken – Demokratie – Zivilgesellschaft: Bibliotheken als Orte gelebter Demokratie / Mehr Unterstützung von Politik gefordert. Retrieved from https://www.bu-b.de/fileadmin/archiv/imports/pdf_files/2019/bub_2019_11_646_649.pdf [In German].

10. Hobohm, Hans-Christoph. Bibliotheken und Demokratie in Deutschland: Ergebnisse eines europäischen Projektes zur Rolle öffentlicher Bibliotheken für Demokratie und Gemeinwohl. Retrieved from <https://www.o-bib.de/bib/article/view/5534/7943> [In German].

11. Land. schafft. Demokratie – Vielfalt und Dialog in der Bibliothek. Retrieved from <https://www.bpb.de/die-bpb/presse/pressemitteilungen/517028/land-schafft-demokratie-vielfalt-und-dialog-in-der-bibliothek/> [In German].

12. Land. schafft. Demokratie. Vielfalt und Dialog in der Bibliothek – Ausschreibung 2024. Retrieved from <https://www.bibliotheksverband.de/landschaftdemokratie> [In German].

13. Schleh, Bernd. Vom schwierigen Umgang mit "Literatur an den Rändern". Retrieved from <https://www.b-u-b.de/umgang-mit-literatur-an-den-raendern/> [In German].

Halyna Bezpala,

<https://orcid.org/0000-0002-2876-4462>,

Researcher,

Department of International Information and Foreign Relations,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

LIBRARIES AND DEMOCRACY: THE CASE OF GERMAN LIBRARIES

The purpose of the work is to investigate the work of German libraries, their role in society, and the desire for innovative library services. **Research methods** are based on systemic and structural approaches, including an interdisciplinary approach. The scientific novelty consists in highlighting how library work in Germany becomes not only a component of the country's economic development, but also harmoniously fits into the political, technological, security and communication contexts of society. The understanding of the role of libraries as "third places" - spaces of urban culture and education, which play a key role in the formation and support of democratic processes – is revealed. **Conclusions.** Today, library affair is a component of Germany's economic development, and libraries themselves, as institutions, are harmoniously integrated into the political, technological, security, and communication context of society. It is determined that libraries are places of democracy and communication for all citizens and play the role of a powerful partner of civil society. The conducted analysis of the activities of public and academic libraries of the Federal Republic of Germany allows us to state that they act not just as information centers, but as important elements of the structure of civil society, ensuring freedom of information and expression of views. Public and academic libraries in Germany and beyond guarantee freedom of information and freedom of expression through their services for the transfer of information, skills, knowledge and a portfolio of activities that go beyond the provision of information and media: libraries at the heart of society, providers of civic education, yes so-called third places - spaces of urban culture.

Keywords: German Library Association (dbv); democracy, information freedom, society, library policy, library legislation, professional understanding.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: bezpala@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 01.05.2024 р.